

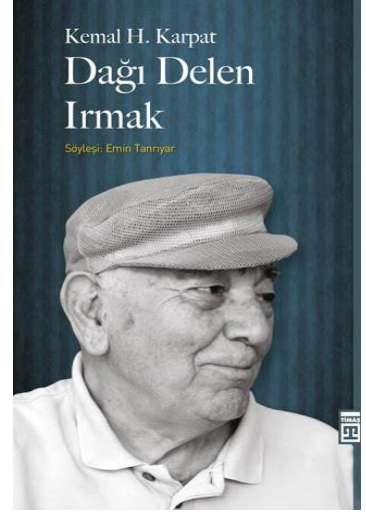
Hayata Rengini Veren Gaye İlim

Bir Kemal Karpat Kitabı, Dağı Delen Irmak, Emin Tanrıyar, Timaş Yayınları,

İstanbul 2019, ISBN 9786051142395

Sema Dülger¹

İnsanın kendisine seçtiği, zihninde ve gönlünde temellendirdiği gayesi, hayatına da ana rengini verir. Bir gaye ile boyanan insan, yaşamına bu bakış açısı ile temas eder. Kemal Karpat da hayatının rengini ilimle bulmuştur. Karpat'ın hayat öyküsünü Emin Tanrıyar kaleme alır. 1952 yılında Adana'da doğan 1983 yılında gazeteciliğe başlayan Emin Tanrıyar çeşitli gazete, dergi ve televizyon programlarında müdür, editör, yönetmen görevlerinin yanı sıra İletişim Fakültesinde de dersler vermiştir.

Söyleşi kitabı dört bölümden oluşmuştur ve bu bölümler

Karpat'ın hayatında dönüm noktası diyebileceğimiz hadiselerle göre belirlenmiştir. İlk bölüm, çocukluk yıllarında temel eğitimini aldığı Romanya'dan aktarılrken ikinci bölüm anavatanı olarak gördüğü Türkiye'ye geliş kararı ile başlamıştır. Üçüncü bölüm Karpat'ın Türkiye'den Amerika'ya gidişi ile başlatılmıştır. Dördüncü bölümde ise Karpat'ın Madison-İstanbul-Ankara arasındaki aktif hayatına yer verilmiştir. Karpat'ın hayat öyküsü eğitim hayatı merkeze alınarak anlatılmış olup, kişisel hayatından, yaşadığı zorluklardan da demeçler sunulmuştur. Ayrıca eserde Karpat'ın yaşadığı döneme dâir siyasî, sosyal ve tarihi analizlerine de yer verilmiştir. Aslına bakılırsa ilmî hayatının merkeze alınması, yukarıda da bahsedildiği gibi Karpat'ın bir ömür yaşamının merkezinde öğrenme, anlama, anlamlandırma ve aktarma çabasının olmasından kaynaklanmaktadır.

¹ Sakarya Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı, Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Bölümü, Yüksek lisans öğrencisi, semadlgr@gmail.com

(Bu yazı Young Academia ve Server Genç Hanımlar Derneği iş birliğinde Dr. Kemal Yavuz Ataman yönetiminde "Küresel Düşünme Yazarlık Atölyesi" kapsamında üretilmiştir.)

İnsanı Mayalayan Coğrafya ve Aile

Kemal Karpat, Romanya'da bulunan Dobruca'nın Babadağ kasabasında doğmuş ve çocukluğunun bir kısmını burada geçirmiştir. Babadağ, o dönemde Yahudi ve Rum toplumu, Ermeni, Rus, Rumen, Bulgar topluluklarının bir arada olduğu birçok dine ve kültüre mensup kişilerin bulunduğu bir şehirdir. En büyük şanslarından birinin eski kültürünü korumuş olan bu ortam içerisinde doğmuş olmasını,² Doğu ile Batı'nın, Ortodoksluk ile Katolikliğin ayırım bölgesinde bulunan Dobruca'da geçirdiği yıllar sayesinde Doğu ile Batı kültürünün birbirleriyle olan ilişkilerini gözlemleyebildiğini ifade etmiştir.³ Diğer yandan yaşadığı coğrafya, insana hoşgörüyle bakan din, dil veya ırk ayrımı yapmayan ve insana insan olduğu için kıymet veren bir anlayışa sahiptir. Karpat, dinî inançlarını gösteriştenden uzak, samimi bir gayret içerisinde gerçekleştirdiklerini anlatmıştır.

Karpat'ın babası, çorak bir araziye bağ haline getirmiş, diktiği meyve ağaçlarıyla şenlendirmiş ve böylece ticaretle uğraşmıştır. Karpat, bu iklimin iç dünyasına olan etkilerini: "İşte İslam'ın ilk mânâsı benim için güzellik, yeşillik, Yunus Emre'yi hatırlatan akarsular olmuştur." sözleriyle ifade etmiştir. Babası aynı zamanda camisi yıkılmış olan köylerinin imamı olması sebebiyle köyün doğum, ölüm gibi birliği gerektiren hadiselerinde dualar okumuş ve kış gecelerinde evlerinin mutfağında köy halkına *Muhammediye*'den okumalar ve anlatımlar yapmıştır. Bu sohbetlerde dünya ve İslam tarihinden bölümlere yer verilmiş, böylece bir yandan da Karpat'ın eğitiminin temeli oluşturulmuştur.⁴

Kemal Karpat'ın ifade ettiği üzere babasının düşünce dünyasını imar etmesinin yanında annesi de duygu dünyasına katkıda bulunmuştur. Annesinin Karpat'a ve diğer kardeşlerine karşı ilgili ve şefkatli, derin sezışleri olan,⁵ ayırım yapmaksızın insana merhametle yaklaşan ve daima iyiliği önde tutan⁶ karakteri Karpat'ın da insana bakışını ve yaklaşımını etkilemiştir. Böylece büyüdüğü coğrafya ve aile, Karpat'ın hayata geniş açıyla bakabilmesini, bir düşünce dünyası ve tarihi oluşturabilmesini sağlamıştır. Ancak aynı zamanda bu coğrafyada Karpat, daha çocuk yaşta iken tarihin acı hadiselerine de tanıklık yapmıştır ki bunun bir örneği 1941'de

² Emin Tanrıyar, *Kemal H. Karpat Kitabı Dağı Delen Irmak*, Timaş Yayınları, İstanbul 2017, s. 29.

³ Tanrıyar, *a.g.e.*, s.62.

⁴ Tanrıyar, *a.g.e.* s.32-33.

⁵ Tanrıyar, *a.g.e.* s.42.

⁶ Tanrıyar, *a.g.e.* s.54-55.

Tulca'dan akrabalarının güvenli bölgeye gitmelerine yardım ettiği sırada Sovyet uçaklarının bombardımanına yakalanmış ve yaralanmış olmasıdır.⁷ Bir diğer örneği ise kendisinin de mecbur kalacağı ve 16 sene boyunca ailesini görmek için bile tekrar dönemeyeceği göç hadisesidir.

İlim Yolcusunun Azığı: Niyet

Alanlarında önder olan kişilerin hayatlarında, başarılarının kaynağı olan bir gaye edinmiş olmaları görülmektedir. Karpat da 18 yaşında iken bulunduğu ortamın kendisini geliştirmek için yeterli olmadığını fark ettiğinde, bazı kararlar almak durumunda kalır. Bu konuda, varoluşu, kimliği, gayesi ve kime hizmet etmesi gerektiği konularında kendi kendine sorgulamalarda bulunur. Böylece Romanya'dan Türkiye'ye gitmeye karar verir ki, bu kararında temel unsurlardan birisi de kimliğini koruyabilmek ve Türk toplumuna faydalı olabilmektir.⁸

Yetiştirdiği coğrafyadaki genel halkın, 1938'lerde geçirdiği değişim sonucu Rumen halkını yücelten ve diğer halkları asimile etmeye yönelik olan tutumu sonucu Romanya'dan ayrılarak Türkiye'ye gelir.⁹ İşte tam bu esnada İstanbul'a gidecek olan treni beklerken aldığı karar, tüm hayatının ana çizgisini belirler. Kendi kendisine doğruluktan şaşmamak, düşüncesini ifade etmekten kaçınmamak, yanlış ve hatalı gördüğü her şeyle mücadele etmek, Türkler hakkında okuduğu yanlış bilgiler ve görüşleri düzeltebilmek için elinden geleni yapmak adına söz verir ve bunu hayat gayesi olarak benimser.¹⁰ Hayatı boyunca da alması gereken kararların bu gayesine uygun olup olmadığını sorgular.

Türk gencinin tarihe bakış açısını düzeltmeyi, bu konuda talebe yetiştirmeyi çok arzu eder. Fakat Türkiye'nin siyasî durumu karşısında, kuruluşunda büyük emeği olan ODTÜ'deki görevine son verilince Türkiye'de istediği gibi öğrenci yetiştirme gayesini gerçekleştirmez. Eserlerine de gereken itimat ve ilgi gösterilmediği için çoğu eseri İngilizce olarak kalır, Türkçeye tercüme edilmez. Türkçeye tercüme edilmiş olan ve Karpat'ın çok büyük gayret ve araştırmaları sonucu yazdığı, Amerika'da ders kitabı olarak okutulmuş *Türk Demokrasi Tarihi*

⁷ Tanrıyar, *a.g.e.*, s.50.

⁸ Tanrıyar, *a.g.e.*, s.99, 100.

⁹ Tanrıyar, *a.g.e.*, s.104.

¹⁰ Tanrıyar, *a.g.e.*, s.111.

ise satılmaz, dört bin kitabı yayınevi tarafından kendisine geri verilir.¹¹ Bu hayal kırıklıklarına rağmen Karpat, Fransa ve özellikle Amerika'da istediği gibi Türk tarihçiler yetiştirme şansını elde eder.

Bunun yanında Karpat'ın, Türk tarihinin doğru bir şekilde tanıtılmasına dâir gayretini, hayatının seyrinde kademeli olarak daha etkin bir biçimde başardığını görmekteyiz. Karpat, Orta Doğu Araştırmaları Örgütü, Türk Etütleri Cemiyeti, Orta Asya Cemiyeti ve Türk Araştırma Merkezi'nin kurulmasında öncü rol oynamış ve bu cemiyetlere başkanlıklar yapmıştır. Osmanlı ve Dünya isimli seminerleri, Amerika'da ve başka ülkelerin üniversitelerinde verdiği Türk toplumuna ve kültürüne dâir dersleri ve pek çok dile çevrilen çalışmaları ile Türk tarihinin doğru şekilde anlatılması ve anlaşılmasına dâir gayesini gerçekleştirmiştir.

Olmak İçin Var Olmak

Karpat, babasının vefatından sonra hissettiği yalnızlık duygusuyla, artık hayatını kendi kendine yetecek şekilde çalışarak devam ettirme kararı almış ve ilk olarak fotoğrafçılık işine başlayarak Mecidiye Medresesi'ndeki eğitim masraflarını, kazandığı bu para ile karşılamıştır.¹² Kararında ailesinin mallarına Sovyet yönetimi tarafından el konulmasının da etkisi olmuştur. Böylece Karpat, kalan hayatını kendi kazancı ile kimi zaman cam fabrikasında işçi olarak, bahçe bakım işleri yaparak, hocaların izniyle onların notlarını temize çekip hem arkadaşlarına kolaylık hem de kendisine kazanç sağlayarak, aşçılık yaparak sağlamıştır.¹³ Burada önemli olan nokta Karpat'ın, hayatının her aşamasında zeki ve aktif bir tavır sergileyerek kendisine kazanç sağlayabilecek ve eğitimini devam ettirebilecek bir yol bulmasıdır. Hayat öyküsüne baktığımızda tüm bu gayretinin merkezinde, ilmî çalışmalarını devam ettirecek imkana ulaşmak adına, nerede ve nasıl daha iyi okumalar ve çalışmalar yapabilirim sorusu olduğu görülmüştür.

Hoşgörüyü Dostluk, Kesin Yargıyla Husumet

Kemal Karpat, Amerika'da okuluna devam ederken bir meseleden ötürü Ermeni kökenli bir öğrenci ile muhatap olmuş ve onun kesin yargı ve suçlamalarına maruz kalmıştır. Bu öğrenci,

¹¹ Tanrıyar, *a.g.e.*, s.333.

¹² Tanrıyar, *a.g.e.*, s.86, 87.

¹³ Tanrıyar, *a.g.e.*, s.120, 182, 214.

Karpat'ın hocasının isteği ile Karpat hakkında bir röportaj yazısı yazmakla görevlendirilmiştir. Fakat röportaj sırasında Türk olduğu ortaya çıkınca canilikle suçlanmıştır. Karpat, Ermeni öğrencinin gerekli araştırma ve incelemeyi yapmadan sadece Türk olduğu için kendisini böyle bir tutumla yargılamasını "topyekûn mahkûmiyet" kavramıyla açıklar. Bu olay, Karpat'a işin hakikatine ulaşma gayreti olmadan verilen bu peşin hükümler karşısında nasıl bir tavır alınması gerektiğini düşündürmüştür. Bu düşünce onu meseleye daha genel bakmaya ve karşılaştığı diğer tavırlarla mukayese etmeye itmiştir. Öyle ki Karpat'ın hayatı bu düşünce için yeterince malzemeye sahiptir. Karpat, Romanya'da Ermeniler ile beraber yıllarca yaşamış ve onlar tarafından peşin hükümlerle yargılanmamış, aksine onlardan dostluk görmüştür. Hatta kendilerinden daha güzel İstanbul Türkçesi konuştuklarını, aralarında psikolojik yakınlığın da bulunduğunu ifade etmiştir. Karpat, büyüdüğü coğrafyada hoşgörü ve samimiyet ile kendisine yakınlığıyla tanıdığı Ermeni toplumunun, Fransa ve Amerika'da tam tersi örneklerini görmekle şaşırmıştır. Bunun yanında Amerika'da eğitim gördüğü üniversitede dersini aldığı öğretim görevlilerinden birinin asistanı olan Haing Babian Ermeni kökenli olmasına rağmen Karpat'a yakın davranmıştır.¹⁴ Karpat, yaşadığı bu olaylar karşısında hayata, insanların peşin ve suçlayıcı hükümlerine karşı tecrübe kazanmış, yetiştirilirken aldığı eğitim, kimi zaman şartlar zorlarsa da onun hoşgörüden vazgeçmeyen tavrını sürdürmesini sağlamıştır.

Kalem ve Kelamla Mücadele

Karpat, tarihi meselelere daha çok taraftar olmak yerine geriden bakıp gözlem yapmak, böylece tarafsızlığını koruyarak meselenin özünü kavramaya gayret göstermiştir. Fakat bu geriden bakış, onun gerçekleri söyleme konusunda sessiz bir tavır sergilemesini sağlamamıştır. Karpat, bizzat haksız değerlendirmelerin karşısında kalem ve kelamıyla mücadele etmiştir. Türkiye ile ilgili olan hadiseleri takip ettiği gibi yapılan haksızlıklara protesto yürüyüşleri ve konferanslar düzenleyerek, çeşitli yazılar yazarak, röportajlar vererek tepkisini göstermiştir. Yani olaylara mutlaka bir açıdan temas ederek tepkisini ortaya koymuş, düzeltilmesi için bir adım atmıştır. Örnek olarak Kıbrıs Rumlarının Türklere 1963'teki hücumu sonucu, tepkisini yazıları, televizyon konuşmaları, toplantılarda aktardıkları ile dile getirmiştir. Öyle ki bu karşıt tutumunun kuvveti sebebiyle Karpat, Kıbrıs'taki Türk direnişini

¹⁴ Tanrıyar, *a.g.e.*, s.204-205.

örgütleyen kişilerden olan Rauf Denktaş tarafından fark edilmiş ve olayları yakından görmesi için Kıbrıs'a davet edilmiş, fikirleri alınmıştır. Örnekleri ilmî hayatı boyunca görülen bu tutumlardan biri de 1978'de yani Berlin Antlaşması'nın 100. yıl dönümünde, tüm Balkanlarda tertip edilen konferanslarda ortaya koyulan yanlış tez ve tutumlara yönelik olmuştur. Karpat, görev yaptığı üniversitede Romanya'yı esas alan bir konferans tertip ederek Romanya'dan akademisyenler getirtmiş, iyi tetkik edilmediği ve çarpıtıldığını düşündüğü Romanya'nın tarihi hakkında öne sürülen tezlerin yeniden gerçekçi bir tavırla ele alınmasını sağlamıştır. Rumenler de bu konudaki memnuniyetlerini belirtmişler ve Karpat'a devlet nişanı takdim etmişlerdir.¹⁵ Karpat, Türk olduğu için yaşattırılan ayrımcı, kimi zaman hor görücü tavır sonrası ayrıldığı Romanya'ya, bu defa (yıllarca süren emeği sonrası) takdir edilmek için çağırılmıştır. Kıymeti anlaşılmış ve doğduğu bu topraklarda ilmiyle anılmıştır.

Kemal Karpat'ın Ardı Sıra

Kemal Karpat'a içinde doğmuş olduğu coğrafyanın kültürel, toplumsal çeşitliliğinin getirdiği kozmopolit bakış açısı yansımıştır. İnsana insan olduğu için kıymet veren, sorumluluk bilincine ve ilmî gayrete sahip olan bir ailenin varlığı da Karpat'ın kişiliğinde önemli rol oynamıştır. Diğer yandan Karpat, kendi coğrafyasında gerçekleşen siyasî ve toplumsal değişimin neticesinde, daha küçük yaşta, hayatın ve tarihin acı hadiseleriyle karşı karşıya kalmıştır. Karpat'ın küçüklüğünden beri var olan okuma sevgisi, hayatının dönüm noktasında kendisini göstermiştir. Tarih anlatımında ve tanıtımında haksızlığa uğrayan milleti için mücadele kararı almıştır. Geride bıraktığı Romanya'dan sonra, çalışmalar için gittiği Türkiye'de de gurbetlik çekmiş, Romanya'dan geldiği için yabancı olarak görülmüştür.

Bu olumsuzluklara ve maddî imkansızlıklara rağmen azmini korumuş, zorluklar karşısında pes etmemiş, çözümler bularak çalışmalarına devam etmiştir. Eğitimine devam etmek için maddî imkanları sağlamaya çalışırken kendi durumunu ve çevresindeki imkanları iyi analiz etmiştir.

Karpat, tarih araştırmalarında usul olarak; olayları yüzeysel bir şekilde değerlendirmek yerine onların ortaya çıkış nedenlerini iyi analiz edip, dönemin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısını ve diğer devletlerin tarihleriyle de karşılaştırılarak tahkik edilmesini istemiştir. Ömrü boyunca

¹⁵ Tanrıyar, *a.g.e.*, s.370.

Türkiye hakkında araştırmalar yapmaya, onu doğru tanıtmaya ve hakkında yapılan yanlış değerlendirmelere karşılık vermeye gayret etmiştir.

Eser; Sosyal Bilimler, Hukuk, Siyaset ve Kamu Yönetimi dallarında okuyan öğrencilerin yanı sıra Türkiye tarihi, Balkan tarihi ve Osmanlı Devleti tarihini sosyal-kültürel, ekonomik, siyasal ve demokrasi tarihindeki yerleri açısından okumak isteyenlere tavsiye edilmektedir. Ele alınan eserin yanında Kemal Karpat'ın Yakınçağ Türkiye tarihine dâir *Kısa Türkiye Tarihi*, kendisinin doktora tezi olan ve Türkiye'nin demokrasi macerasını anlatan *Türk Demokrasi Tarihi*, 19. yy. Osmanlı Devleti'nin geçirdiği değişimlerin toplumsal yapıya etkilerini ve Cumhuriyet rejiminin temellerinin nasıl atıldığına dâir *İslam'ın Siyasallaşması* kitapları ve Kemal Karpat önderliğinde yapılmış olan konferansın metinlerini içeren Osmanlı tarihine dâir araştırmaların bulunduğu *Osmanlı ve Dünya* adlı eseri de kıymetli bilgiler ve tespitleri içermesi yönüyle tavsiye edilmektedir.